

TÜRKİYE

terilmeyen kapalı e (é) varlığını ağızlarda sürdürmektedir. Türkiye Türkçesi'nde kullanılan ünsüzler de şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z. Bunlardan b, p; d, t; c, ç; g, k patlayıcı; v, f, z, s, j, ğ, ş, h, y sızıcı; m, n nazal (geniz-si); l, r akıcı ünsüzlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Ankara 1339), İstanbul 1958, tür.yer.; Ahmet Cevat Emre, *Atatürk'ün İnkılap Hedefi ve Tarih Tezi*, İstanbul 1956, s. 35, 43, 52-53; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1962, tür.yer.; *Atatürk ve Türk Dili*, Ankara 1963, tür.yer.; Zeynep Korkmaz, *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara 1963, s. 35 vd.; Faruk K. Timurtaş, *Dil Davası ve Ziya Gökalp*, İstanbul 1965, s. 21-39; *Türk Dili İçin*, Ankara 1966-68, I-VI, tür.yer.; Tahsin Yücel, *Dil Devrimi*, İstanbul 1968, s. 55-56; Berke Vardar, *Dilbilim Sorunları*, İstanbul 1968, s. 8-9; Falih Rifki Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 477 vd.; A. Dilaçar, *Türkiye'de Dil Özleşmesi*, Ankara 1969, s. 9-21; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1972, tür.yer.; Ali Karamanlıoğlu, *Türk Dili Nereden Geliyor, Nereye Gidiyor?*, İstanbul 1972, tür.yer.; Mustafa Canpolat, "Türkiye'de Yazı Devrimi Girişimleri", *Yazı Devrimi*, Ankara 1979, s. 22-32; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara 1986, s. 34-37; ayrıca bk. tür.yer.; Hasan Eren, *Türk Dil Kurumundan Eski Anılar*, Ankara 2008, s. 11-57; Ercüment Kuran, "Atatürk ve Ziya Gökalp", *TK*, II/13 (1969), s. 12; Hamza Zülfiyar, "Dünden Bugüne Türkçe", *TDL*, XCIII/697 (2010), s. 50-58; Nuri Yüce, "Türkler (Türk Dili)", *İA*, XII/2, s. 496, 499; a.mlf., "Oğuzca", *DİA*, XXXIII, 323-325.

NURİ YÜCE

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının farklı türlerde temel ve ortak özellikleri şunlardır: II. Meşrutiyet ve Mütareke dönemi yazarları Cumhuriyet dönemi başlarında da eser vermiş ve etkilerini sürdürmüştür. Daha önceki dönemlerden Abdülhak Hâmid (Tarhan) ve Sâmipaşazâde Sezâi ile Servet-i Fünûncular'ın çoğu hayattadır. Abdülhak Hâmid dışında hepsi dil konusunda sadeleşmeye uymuştur. Yeni devletin kuruluşu Tanzimat'tan beri devam eden kötümserliği ortadan kaldırmış, iyimserlik, zaferi gerçekleştiren millete, orduya ve öndere hayranlık edebî eserlere de yansımıştır. Şiiri günlük konulardan uzak tutmaya çalışan Ahmed Hâşim ile Yahya Kemal (Beyatlı) bu bakımdan eleştirilmiş olsalar da bunlar Cumhuriyet sonrası şiirini beslemiş ve etkileri bugüne kadar ulaşmıştır. Ülkenin yoksulluktan kurtarılması, ağa / eşraf baskısına tepki, demokrasiye geçme özlemi eserlerde geniş biçimde işlenmiş, ülkeyi geliştirecek mesleklerle mensup asker, öğretmen, doktor

hikâyeleri anlatılmış, dikkat Anadolu top-rağı ve insanına dönmüştür. Yahya Kemal'in ifadesiyle artık "Metristepe'den görünüş" Türk edebiyatçılarına yön verecektir. Memleket edebiyatı anlayışı, Gökalp'in halkta yaşayan harsın keşfedilip toplanması ve işlenmesi tezi ve Faruk Nafiz'in (Çamlıbel) "Sanat" şiiriyle (1927) kategorikleştirdiği sanat anlayışı Mehmet Emin'in (Yurdakul) devamı görünüşünde olan hemen bütün sanatçıları içine almıştır. Eğitim, sağlık ve tarım hizmetlerinin ülkenin her yanına götürülmesi mücadelesi kısmen romanlara yansımıştır. Roman ve hikâyede özellikle Köy enstitüsünü mezu-nu yazarların eserleri köy romanları diye anılmaktadır. Bu tarz, şehirde işçi ve gecekondulu romanları olarak devam eder. Bu arada sıradan insanların yaşantıları, anlık duyguları, avareliği işleyen hikâyeler de vak'a hikâyelerinin yerini alır (Memduh Şevket Esendal, Sait Faik Abasıyanık). 1960'lardan itibaren köylü kesiminden hiçbir hazırlı yapılmadan Almanya'ya gönderilen işçiler, parçalanmış ve geride bırakılan aileler Almanya tecrübesini bizzat yaşayanların yazdıklarıyla bir çeşit belge-sele dönmüştür: Füzûzan'ın *Berlin'in Nar Çiçeği*, Nursel Duruel'in *Geyikler, Annem ve Almanya* gibi eserleri. Almanya'ya ilk gidenlerin torunları arasında çağdaş edebiyata katkıda bulunan birçok sanatçı yetişmiştir. Avustralya'ya giden bir ailenin parçalanma eşiğindeki hikâyesini Sevinç Çokum yazmıştır (*Çırpıntılar*, 1996).

Şiirde hece-aruz çatışması Yahya Kemal ve Ahmed Hâşim'e rağmen hecenin zaferiyle sonuçlanmıştır. Hece giderek yerini serbest nazma bırakmışsa da zaman zaman aruza dönenler de olmuştur. Hecenin klasik duraklarıyla oynayan şairler çok âhenkli bir şiir ortaya koymuştur. Bu arada eserlerinde halk hikâyeleriyle folk-lordan yararlananlar olmuştur. Büyük bir kısmı köylerde ve kasabalarda yetişen yazarlar kendi yaşantılarına bağlı bu malzeme-yi kullanmışlardır. Bir kısmı kendi bas-makalabını meydana getirirken bir kısmı çok güzel ve orijinal eserler vermiştir (Ahmet Kutsi Tecer, Turan Oflazoğlu, Latife Tekin, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Abbas Sayar). Yıkılan Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz tavır başlangıçta çok kuvvetli-yken zamanla geçmişin güzelliklerinin dile getirilmesiyle bu tepki aşılmıştır. Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Halide Edip Adivar ve Ahmet Hamdi Tanpınar bu konuda pek çok yazarı etkilemiştir. Türkiye'deki ideolojik çatışmalar ve yazarların benimsedikleri ideoloji doğrultusundaki

eserleri propaganda nitelikli bir edebiyatın gelişmesine yol açmıştır. Sanat yönü zayıf olanlar bir tarafa, bir dünya görüşü tezini savunan güçlü sanatçılar yazdıklarıyla sürekli tartışma konusu olmuştur (Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Yaşar Kemal). Demokratikleşme sürecinde siyasî partilerin kurulması, kapatılması ve askerî darbeler de özellikle romanlarda geniş ölçüde yer alır. Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi, Tarık Buğra'nın *Yağmur Beklerken*, Kemal Tahir'in *Yol Ayırımı*'nda, 27 Mayıs Darbesi Samim Kocagöz, Vedat Türkali ve Sevgi Soysal'ın romanlarında işlenir. Darbe mağdurlarından Avrupa'ya gidip yerleşenlerin izlenimleri ve siyasî hesaplaşmaları ele alınır. 12 Mart müdahalesine karşı yazılan birçok eserde bu müdahaleye yol açanların eziklikleri ve bir çeşit savunmaları işlenmiştir. Mustafa Miyasoğlu, Erdal Öz, Ümit Kıvanç, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Çetin Altan, Yahya Akengin, Nadir Ülker, Emine İşinsu Okçu'nun 12 Eylül'le ilgili romanları vardır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sırasındaki olaylar, Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan İstanbul'a akın eden insanların hikâyeleri, mübadele ile gelenler ve gidenler yazarların hayalini harekete getirmiş, aile arşivleri açılmıştır. Bu tür eserler, Osmanlı'nın yıkılışında büyük rol oynayan Türk dışı unsurların hikâyeleri kadar işlenmektedir (Yılmaz Gürbüz, *Mübadiller*, 2006; Turgay Bostan, *Son Kofidis*, 2008). 1940'tan sonraki çeviri faaliyetlerinin etkisiyle edebiyatta sanat endişesini ön plana alan yazarların sayısı artmıştır. Bunlar Batı edebiyatındaki gelişmeleri takip etmekte, bunları Türkçe'ye aktarmaktadır. Zamanla bu ilgi bütün dünya edebiyatına yönelir.

1950 sonrasında İkinci Yeni şiir akımı ve paralelindeki hikâyecilik gelişir. Yazarlık serüvenini anlatan hikâye ve romanlar da dikkati çekmektedir. *Bir Şehre Gideme-mek*'in yazarı Mario Levi, *En Güzel Aşk Hikâyemiz*'de (1992) dilettiği, özlediği aşk hikâyesini kimse yazmadığı için kendisi yazmak isteyen yazarın yazma, Zeynep Ankara *Kanatsız Düşüşler*'de (1992) bir genç kızın yazar olma çabalarını işler. Millî Mücadele'nin ardından İstanbul'a karşı Anadolu ve Ankara yüceltilirken İstanbul bir süre edebiyatçıların gözünden düşer; İkinci Yeni'den İlhan Berk, İstanbul'u tiksindirici bir şehir olarak niteler ve bunu tarihe yayar. Ancak zamanla İstanbul edebiyattaki yerine kavuşmuştur, hatta son yıllarda müstakil bir İstanbul romanına doğru gidilmektedir (Selim İleri, Melisa Gürpü-

nar, Orhan Pamuk). Kadın konusu çok işlenmiş ve kadın yazarların sayısı artmıştır. Onların eserleri hem kadın hem toplum konularına farklı bakış açıları katmıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli olaylarından biri kadının her alanda kendisini göstermesi, meslek kadınlarının artmasıdır. Bu arada kadınlar arasında çok sayıda romancı ve hikâyeci yetişmiştir. Özellikle 1970 sonrası edebiyatta kadın sadece ev içinde anne olarak geçmez. Feminist bakışın da yaygınlaşmasıyla kadının hem ekonomik hem cinsel hayattaki özgürlüğü işlenir. Cinsellik ve eşcinsellik her türlü tezahürüyle roman ve hikâyelere girmiştir.

Dil konusu Türk edebiyatında çok önemli bir yer tutar. Arapça ve Farsça'nın etkisinden kurtulma çabaları zamanla konuşulan Türkçe'nin öne çıkmasıyla son bulur. Bu arada yazarların kendilerini ifade etmek için bir süre öztürkçe denilen aşırı sadeleşme gayretleri, mahallî ağızların taklitte verilmesi, Batı dillerinden alınma kelimeler ve ifade şekilleri bu dönem edebî eserlerinde kendini gösterir. Eski dönem yazarlarını ve roman kahramanlarını kendi eserlerinin kahramanları olarak işleyen Selim İleri bir model oluşturmuşu benzemektedir. Atilla Birkiye, Beşir Fuad'ın peşinde yeni bir intihar olayını üretmiş (*Aşk İntiharın Peşinde*, 2004), Fatma Barbarosoğlu Fatma Aliye'nin romanını yazmıştır (*Uzak Ülke*, 2007). Edebî bir üslûpla, hatta kurmacayla biyografi kitaplarının sayısı artmıştır. Midhat Cemal Kuntay, Mehmet Emin Erişirgil bu alandaki eserlerini, daha yakın yıllarda Mustafa İnan'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* adıyla biyografisini yazan Oğuz Atay; Ahmed Hâşim, Yahya Kemal, Peyami Safa, Tarık Buğra biyografileriyle Beşir Ayvazoğlu, kendi yakınlarının aile hikâyeleri, sanatçı ve ünlülerin biyografileriyle Ayşe Kulin takip eder. Bu arada hâtıra yazarlığı ve tarihî romana duyulan ilgi de aynı şekilde artmıştır. Bir tarih belgesi olan hâtıra ile kurmacanın zaman zaman birbirine karıştığı görülmektedir. Günümüzde İslâmî içerikli roman diye nitelendirilen, edebiyattan çok sosyolojiye dahil edilmesi gereken romanların başlangıcı Hekimoğlu İsmail'in (Ömer Okçu) *Minyeli Abdullah*'ıdır. Çok sayıda kadın yazarın da yer aldığı bu harekette Cihan Aktaş daha farklı bir çizgiye sahiptir. Sanatçıların Türkiye dışına açılmaları onlara yeni teknikler kazandırmıştır. Dostoyevski'nin yanı sıra Proust, Joyce ve Huxley, Woolf'dan gelen bilinç altı ve deneyssel roman akımına Kafka ve D. H. Lawren-

ce etkileri 1980 sonrasında postmodern anlatım tekniği de eklenmiştir. Yazarlara büyük bir esneklik sağlayan bu anlayış tecrübesiz yazarlardaki dağınıklığın da bir çeşit mazereti olmuştur. Roman anlatım tekniklerinde kullanılan kolaj, pastiş, pentimento, palimpsest yazarların hayal güçlerini hareketle geçirmiştir. Resimdeki pentimento anlayışı eserinin ana fikrine uygun şekilde kullanan İnci Aral bunun başarılı örneğini *Yeni Yalan Zamanlar*'da vermiştir. Palimpsest ise yazarları tarih gerçeklerinin veya resmî tarihin altındaki başka bir metni bulma / oluşturma çabasına itmiştir. Ancak roman tekniklerinin değişmesi romanları pek çok okuyucu açısından kolay okunur olmaktan çıkarmıştır (ayrıca bk. **HİKÂYE [Yeni Türk Edebiyatı]; ROMAN**).

Şiir. Türk edebiyatındaki önemini Cumhuriyet döneminde de koruyan şiir bir yandan toplumun ihtiyaçlarını nazımla ifade etme, diğer yandan sanat kaygısıyla gelişir. 1923-1940 arasında sanat görüşleri farklı da olsa şiir ürünlerinin çoğu memleket edebiyatı adı altında toplanabilir. Buna tepki olarak 1928'de sanat için sanat endişesiyle ortaya atılan Yedi Meşale topluluğunun ömrü kısa olur. 1940'larda daha sert bir tepki, şiirle ilgili önceki değerlerin hemen hepsini reddeden Garip hareketiyle gelir. Garip hareketine karşı çıkanlar 1950'den sonra *Hisar* dergisinde bir küme oluşturarak memleket edebiyatının bir çeşit devamı özelliğinde, şiirin geleneksel ve poetik değerlerini reddetmeden değişmeyi benimseyen bir çıkışta bulunur. 1955-1965 arasında aynı nesle mensup olmayan ve birbirlerinden ayrı şiir yazarların meydana getirdiği İkinci Yeni, Türk şiirinde önemli bir tartışmayı başlatmıştır. Bu akım zor anlaşılması, kelimeciliği, orijinal hayalleri, folklor karşı oluşuyla tanınmıştır (bk. **ŞİİR [Türk Edebiyatı]**).

Tiyatro. Diğer edebî türlere göre tiyatro oyunlarının arka planda kalması, eserlerin sahnelenmesi ihtiyacı kadar Nâmık Kemal'den başlayarak oyunlardan fayda amacının güdülmüş olmasındandır. Cumhuriyet sonrasında fayda amacı ve propaganda ile birlikte sadece eğlendirme amacı güden eserler çoğunluktadır. Bunlar arasında Musahibzâde Celâl, İbnürrefik Ahmet Nuri geleneksel seyirlik sanatçılardan ve vodvillerden yararlanırlar. Reşat Nuri Güntekin oyunlarında toplumsal eleştiriler yapar. Faruk Nafiz Çamlıbel *Canavar* (1926), *Akan* (1932), *Kahraman* (1933) adlı oyunları 1940'a kadar oyunların konularını tayin etmişe benzer. Bu yazarla-

rın ortak özelliği inklâpları tanıtmak, Cumhuriyet'in getirdikleriyle Osmanlı'nın yozlaşmış taraflarını karşılaştırmak ve tarih tezini işlemektir. Şiirde olduğu gibi oyun yazarlığında da karşı karşıya gelen Nâzım Hikmet ile Necip Fazıl Kısakürek'in oyunları sosyal ve felsefî tezleri tartışan diyaloglarla yüklüdür. Konuları tarih, köy ve aile hayatı, siyasal ve sosyal hiciv, kadınlara ilgili problemler olan oyunların pek çok yazarının adı ise bugün unutulmuştur. Ahmet Kutsi Tecer'in *Koçyiğit Köröğlu* (1941) ve *Köşebaşı* (1947) adlı oyunlarından ilki millî destanlardan, ikincisi geleneksel Türk tiyatrosundan başarıyla yararlanmış eserlerdir. Cevat Fehmi Başkut, Recep Bilginer, Refik Erduran ve Cahit Atay günlük hayatın her cephesini oyunlarında yansıtan gazeteci yazarlardandır. Diyaloglara yer yer şiirsel ifadeler kazandıran şair tiyatro yazarları arasında Ahmet Muhip Dıranas, Oktay Rifat Horozcu, Melih Cevdet Anday zikredilebilir. Hikâyeci Haldun Taner, Brecht tiyatrosu ile seyirlik oyunları birleştirerek çok başarılı siyasal ve sosyal taşlamalar yazmıştır: *Günün Adamı*, *Keşanlı Ali Destanı*, *Eşeğin Gölgesi*, *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*, *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*. Sonuncusu oyun içinde oyunlarla Türk tiyatro tarihinin hikâyesidir. Şair ve hikâyecilerden Sabahattin Kudret Aksal tiyatro edebiyatında özel bir yere sahiptir. Bütün eserlerinde insan-çevre-kâinat ilişkilerini geniş zaman dilimlerinde araştıran yazar oyun yazarlığında dilin gücünü başarıyla kullanır: *Şakacı*, *Kahvede Şenlik Var*, *Kıral Üşümesi*, *Bay Hiç*, *Sonsuzluk Kitabevi*, *Önemli Adam*. Orhan Asena *Tarırlar ve İnsanlar-Gilgamesh* ile başladığı oyunlarda güç / iktidar kavramını işler: *Kanuni Sultan Süleyman Dörtlemesi*, *Alemdar Mustafa Paşa-Tohum ve Toprak*, *Simavnalı Şeyh Bedreddin ve Atçalı Kel Mehmet*, *Şili Üçlemesi*, *Yıldız Yargılanması*. Necati Cumalı *Boş Beşik*, *Mine* oyunlarında kadınların kaderi üzerinde durur. Turgut Özakman değişen Türkiye'yi *Ocak* adlı eseriyle aileden başlayarak işler. Romancı Adalet Ağaoğlu aile ve kadın konularını, eğitim boyutuna ağırlık vererek ele alır: *Evcilik Oyunu*, *Çatıdaki Çatlak*. Tiyatro eğitimi görmüş olan Güngör Dilmen ve A. Turan Oflazoğlu tiyatro yazarlığını ön planda tutmuş ve klasik tiyatrodan hareketle Türk tiyatrosunda bir tragedya geleneği oluşturmaya çalışmıştır. Güngör Dilmen konusunu mitolojiden alan *Midas'ın Kulakları*, sömürgeci Amerika ile sömür-

TÜRKİYE

rülen Çin'i son derece etkili ve şiirsel bir dille anlattığı *Canlı Maymun Lokantası*, Anadolu kadınının kuma ıstırabını ve karışı koyuşunu *Medea* örneğine dayanarak işlediği *Kurban* ile ünlenmiştir. A. Turan Oflazoğlu konusunu köyden (*Keziban, Alahın Dediği Olur, Elif Ana*) ve Osmanlı tarihinden (*Delî İbrahim, IV. Murat, Genç Osman, Kösem Sultan, Bizans Düştü-Fatih, Cem Sultan, III. Selim Kılıç ve Ney, Yine Bir Gülnihal, Sinan, Kanunî Süleyman-Hem Kanunî Hem Muhteşem, Yavuz*) aldığı oyunlarıyla tragediyalar yazmıştır. İnsanın zıtlıklarını dile getiren *Gardiyan, Dörtbaşı Mamur Şahin Çakır Pençe* ise birer komedidir.

Deneme. Süreli yayınlar sayesinde çok gelişen bir türdür. Makale gibi çok çeşitli konuların işlendiği denemeler daha çok felsefe, ahlâk, siyaset, sanat ve edebiyat alanlarında ispat gayesi gütmeyen, sübjektif yorumlara dayanan ve birkaç sayfayı geçmeyen yazılardır. Cumhuriyet dönemi yazarlarının hemen hepsi bu türde eser vermiştir: Ahmed Râsim, Ruşen Eşref Ünaydın, Reşat Nuri Güntekin, İsmail Habip Sevük, Malik Aksel, Hasan Âli Yücel döneminin ilk denemecileri arasındadır. Türün en güzel örneklerini veren Ahmed Hâşim şiirinde uzak tuttuğu aleladeyi denemelerinde hârikülâdeye dönüştürür: *Gurebâhâne-i Laklakan* (1928), *Bize Göre* (1928), *Frankfurt Seyahat-nâmesi* (1933). Nurullah Ataç, dil konusundaki tutumunda kendi zevkini hâkim kıldığı denemelerinde izlenimci tavrı dolayısıyla hem çok beğenilmiş hem çok yerilmiştir. Divan, halk ve Avrupa edebiyatını iyi bilmesi, yeniyi sürekli takip etmesi ve beğendiklerini açıkça söylemekten çekinmemesi denemelerinin özelliğini teşkil eder. Ahmet Hamdi Tanpınar'da tarih, toprak ve kültür içinde oluşup bugüne ulaşan insanı, günlük yaşayışı, geçmişe bakışı ve geleceğe uzanışıyla Ankara, Erzurum, Konya, Bursa ve İstanbul'u anlattığı *Beş Şehir*'de bu şehirleri Türk kültürünün aynaları haline getirir. Öteki denemeleri *Yaşadığım Gibi* adlı eserindedir. Abdülhak Şinasi Hisar, Suut Kemal Yetkin, Sabri Esat Siyavuşgil, Ahmet Muhip Dıranas, Sabahattin Eyüboğlu, Haldun Taner, Salâh Birsal ve Alain'in yazarak düşünmek metodunu denemeleriyle gerçekleştiren Mehmet Kaplan deneme alanının önemli adlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Niyazi Akı, *Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış: 1923-1967*, Ankara 1968; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (İstanbul 1969)

(haz. Zeynep Kerem), İstanbul 1995; Kemal Karpat, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Ankara 1971; Sevdâ Şener, *Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları*, Ankara 1971; a.m.f., *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan (1923-1972)*, Ankara 1972; Metin And, *Elli Yılın Türk Tiyatrosu*, Ankara 1973; a.m.f., *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Ankara 1983; Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı*, İstanbul 1973; Asım Bezirci, *İkinci Yeni Olayı*, İstanbul 1974; Özdemir Nutku, *Yaşayan Tiyatro*, İstanbul 1976; a.m.f., *Zümrüdüanka'nın Külleri "Tiyatro Yazıları"*, İstanbul 1991; Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar: I*, İstanbul 1976; a.m.f., *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978; a.m.f., *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar: II*, İstanbul 1987; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1983-90, I-II; Fethi Naci, *Eleştiri Günlüğü*, İstanbul 1986; a.m.f., *Eleştiri de Kırk Yıl: Eleştiri Günlüğü (1992-1994)*, İstanbul 1994; Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Ankara 1990; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, İstanbul 1993; Bilge Ercilasun, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, Ankara 1997, I-II; Zeynep Kerem, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Ankara 1998; *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu* (haz. Hüseyin Atabaş v.dğr.), Ankara 1998; İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998; a.m.f., *Araştırmalar ve Belgeler*, İstanbul 2000; a.m.f., *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul 2001; Necat Birinci, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2000; Öztürk Emiroğlu, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu ve Edebî Faaliyetleri*, Ankara 2000.

İNCİ ENGİNÜN

2. Sanat.

Hat. İslâm medeniyeti çerçevesinde yer alan milletlerin çağlar boyunca kullandıkları İslâm yazıları aynı zamanda dinî duygu ve düşüncelerle işlenerek sanat yazısı seviyesine yükselmiş, İslâm kültürünün en önemli unsurlarından biri olmuştur. Hat sanatının tarihî süreci içinde Türkiye Cumhuriyeti dönemi Osmanlı hat ekolünün bir devamı şeklinde bugüne ulaşmıştır. XV. yüzyıldan sonra İslâm sanat birikim ve tecrübesini devralan Osmanlı hattatları özellikle kitap sanatları ve celi yazılarda yeni üslûp arayışlarına yönelmiş, Şeyh Hamdullah, Ahmed Şemseddin Karahisârî, Hâfız Osman, Mustafa Râkım, Şevki ve Sâmî efendiler gibi üslûp sahibi büyük hat ustaları yetişmiştir (bk. OSMANLILAR [Hat]). Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra devlet geleneği kültür, sanat ve ilim mirası, müze ve kütüphaneleri dolduran binlerce el yazması eser ve tarihî âbideleriyle Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiştir. Ancak III. Selim döneminden başlayarak kültür ve sanat hayatını derinden etkileyen askerî, siyasî, içtimai alanlardaki yenilik hareketleri, özellikle Tanzimat'ın ardından gerçekleştirilen inkılaplar ve medeniyet değişik-

tirme çabaları toplumda birtakım buhran ve tartışmalara yol açmıştır. Batı devletleriyle siyasî ve ticarî alanda kurulan sıkı ilişkiler sonucu yüksek tabaka ve zenginler arasında Avrupaî zevk, dekor ve giyim tarzı daha çok ilgi görüp yaygınlaşmış, giderek mimari ve diğer sanat alanlarında esaslı kültür değişimleri yaşanmıştır. Bir medeniyetten diğerine geçişin yarattığı sıkıntı ve buhranlar sonucu tezhip, minyatür, cilt gibi sanatlar birer birer klasik değerlerini kaybederek yozlaşırken yalnızca hat sanatı ustaların uyguladığı geleneksel, disiplinli meşk sistemiyle nisbeten tarihten gelen güçlü varlığını devam ettirmiştir.

Hat ve hattatlık XIX ve XX. yüzyıllarda klasik çağına ulaşmışken toplumda meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimler ve matbaanın yaygınlaşması gibi etkenlerle eski görkemini kaybetmeye yüz tutmuş, Osmanlı aydınlarının bu sanata karşı ilgisi giderek azalmıştır. Bu olumsuz gelişmenin işaretlerini gören bir kısım aydının girişimi, Şeyhülislam ve Evkâf-ı Hümayun Nâzırı Hayri Efendi'nin emriyle hat ve onunla ilişkili cilt, tezhip, emrû, minyatür gibi geleneksel sanatların eğitim ve öğretiminin yapılması için 7 Mayıs 1915 tarihinde resmî açılışı yapılan Medresetü'l-hattâtin adıyla bir mektep kurulmuştur. Müdürlüğüne Ârif Hikmet Bey'in getirildiği bu kurumda çoğu Sâmî Efendi'nin talebesi olan devrin en seçkin ustalarından Reîsülhattâtin Hacı Kâmil (Akdik), İsmail Hakkı (Altunbezer), Hulûsî Efendi, Necmeddin Bey (Okuyay), Ferid Bey, Mehmed Said, Hasan Rızâ Efendi, Beşiktaşlı Hacı Nûri, Emîrzâde Kemâleddin Bey, Tâhîrzâde Hüseyin Behzad, Yeniköylü Nûri Bey, Bahâeddin Bey (Tokatlıoğlu), Hüseyin Hâşim Bey hoca olarak görevlendirilmiştir (bk. MEDRESETÜ'L-HATTÂTİN). 1918'de on üç, 1923'te yirmi mezun veren bu kurum yetiştirdiği Necmettin Bey, Mustafa Halim (Özyazıcı), Abdülkadir, Hamdi (Tezcan), Hüseyin Macit (Ayrıl) ve A. Süheyl (Ünver) gibi sanatkarlarla hat sanatının çöküşünü önlemiş, Cumhuriyet döneminde güçlü bir kadroyla ve değişik isimlerle devam ederek hat sanatının geleceği için sağlam bir temel oluşturmuştur. Yazı devriminin ardından hat sanatını maddî ve mânevî zorluklar içinde büyük bir özveriyle yaşatmaya çalışan, bilgi ve hünelerini yeni nesillere aktaran Osmanlı ustalarının çoğu Medresetü'l-hattâtin'in hocaları ve talebelidir. İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar* adlı eserinde Cumhuriyet döneminde yaşayan